

“Η Ανάληψη”

Μητροπολιτικό Έργο / Ι.Μ. Καισαριανής, Βύρωνος και Υμηττού

Του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Καισαριανής, Βύρωνος και Υμηττού κ. Δανιήλ

Ὁ συμβολισμός τῶν Μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας συνδέεται μέ διάφορα θέματα παρμένα ἀπό τήν Βίβλο. Κάτι ἀνάλογο συμβαίνει καί μέ τίς ἑορτές τοῦ πασχαλίου λειτουργικοῦ κύκλου. Οἱ ἑορτές Πάσχα, Ἀνάληψη καί Πεντηκοστή συνδέονται μέ παλαιοδιαθηκικά θέματα μέσα ἀπό τό πρίσμα τῶν ὁποίων θεωρεῖται τό ἕνα, τό μοναδικό μυστήριο.

Ἔτσι τὸ μυστήριο τοῦ θανόντος καὶ ἀναστάντος Χριστοῦ ἀναδεικνύεται μέσα ἀπὸ τὴν προοπτικὴ τῆς Ἑξόδου. Τὸ βασικὸ θέμα εἶναι τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν παλιὰ ζωὴ στὴ νέα, ποὺ εἰκονίζεται μὲ τὴν ἔξοδο ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, ὡς καινὴ κτίσις, θεωρεῖται ἐπέτειος τῆς πρώτης δημιουργίας καὶ προεικόνιση τῆς Καινῆς. Θὰ δοῦμε πὼς καὶ ἡ Πεντηκοστὴ ἀρχικὰ ἦταν ὁλόκληρο τὸ πασχάλιο μυστήριο, θεωρούμενο μέσα ἀπὸ μιὰ ἰδιαίτερη βιβλική προοπτική. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν Ἀνάληψη. Ὡς ἑορτὴ ἰδεῶν, ἐκφράζει τὸ πασχάλιο μυστήριο μέσα ἀπὸ μιὰ προοπτικὴ ποὺ εἶναι

Μεσσιανική, Εἶναι ἡ γιορτὴ» τῆς βασιλικῆς ἀποκατάστασης τοῦ Μεσσία, ἀκριβῶς ὅπως τὴν προεικόνιζε ἡ λειτουργία τῶν ψαλμῶν. Τὸ ψαλτήρι εἶναι ὁ κύριος βιβλικὸς τόπος τῆς ἐορτῆς τῆς Ἀνάληψης.

Πολλὲς εἶναι λοιπὸν οἱ μαρτυρίες ποὺ μᾶς βεβαιώνουν ὅτι οἱ Ψαλμοὶ θεωρήθηκαν προφητεῖες τῆς Ἀνάληψης ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη καὶ τὴν ἀρχικὴ κοινότητα τῶν πιστῶν, καὶ ἀκριβῶς ὑπὸ τὴν ιδιότητά τους αὐτὴ ἐνσωματώθηκαν στὴ λειτουργία τῆς Ἐκκλησίας. Ἐδῶ ὅμως τίθεται τὸ ἐρώτημα: Εἶναι καλὰ θεμελιωμένα ἡ προφητικὴ αὐτὴ ἐρμηνεία; Ὡς ποιοῦ θάθμῳ δὲν βασίζεται σὲ αὐθαίρετες προσεγγίσεις; Ἐκφράζει σωστὰ τὸ πραγματικὸ νόημα τῶν Ψαλμῶν; Δὲν ἔχει κάποια σχέση μὲ προϋποθέσεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τότε ποὺ ἡ διαμάχη μεταξὺ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ ἔδινε τὸ προβάδισμα στὸ πρόβλημα τῆς προφητικῆς σημασίας; Δὲν εἶναι δευτερεύουσα γιὰ μᾶς μιὰ τέτοια προϋπόθεση; Καὶ δὲν θὰ ἦταν σωστότερο νὰ ἀπελευθερώσουμε τοὺς ψαλμοὺς ἀπὸ τὸ Μεσσιανισμὸ αὐτὸ καὶ νὰ κρατήσουμε μονάχα τὴν ἀξία τους ὡς θεόπνευστων προσευχῶν;

Τὸ θέμα εἶναι ὅτι ὁλόκληρη ἡ ἀρχαία παράδοση τῆς λειτουργικῆς χρήσης τῶν Ψαλμῶν βασίζεται πάνω στὴ Μεσσιανικὴ τους σημασία. Ἀπὸ μιᾶς πλευρᾶς αὐτὸ εἶναι ποὺ τοὺς δίνει τὴν ἀξία τους γιὰ τὴν ἀρχικὴ κοινότητα τῶν πιστῶν. Ἐὰν τοὺς υἱοθέτησε, αὐτὸ τὸ ἔκαμε, ἔχομε πεῖ, ὄχι γιὰ τὴν θρησκευτικὴ τους ἀξία, οὔτε καὶ γιὰ τὸ θεόπνευστο χαρακτῆρα τους, ἀλλὰ μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ θεώρησε ὅτι σχετίζονται μὲ τὸ Χριστό. Ἡ ὁποιαδήποτε χρῆση τους μέσα στὴν Ἐκκλησίαν βασίζεται ἐπάνω στὴ Μεσσιανικὴ ἔννοια. Ἄν αὐτὴ δὲν εἶναι πλέον ἡ ἀληθινὴ τους ἔννοια, ἡ λειτουργικὴ τους χρῆση προκύπτει ἀπλῶς ἀπὸ ἕνα κατασκευασμένο συμβολισμὸ καὶ χάνει κάθε δογματικὴ σημασία. Μιὰ τέτοια χρῆση δὲν ἔχει ἀξία παρὰ μονάχα στὸ μέτρο ποὺ ἡ Χριστολογικὴ ἐρμηνεία δὲν εἶναι ἐπιπρόσθετη, ἀλλὰ ἀντιστοιχεῖ ἀκριβῶς στὴν κυριολεκτικὴ τους ἔννοια.

Τί γίνεται ὅμως στοὺς Ψαλμοὺς ; Ἄν υἱοθετήσουμε τὴν προφητικὴ ἀντίληψη, ποὺ ἀρχίζει μὲ τὸν Θεόδωρο Μοψουεστίας καὶ δὲν κρατᾷ ὡς Μεσσιανικὲς παρὰ ἐλάχιστες ἀπὸ τὶς συνεχῶς ἀμφισβητούμενες προρρήσεις, θὰ δεχόμεσταν τὸ πολὺ – πολὺ ὅτι ὁ ψαλμὸς 109 εἶναι μεσσιανικός, ἀλλὰ θὰ ἀρνιόμασταν κάτι τέτοιο γιὰ τοὺς ἄλλους δύο, τὸν 23 καὶ τὸν 47. Ἄν ἀντίθετα ἐκτιμήσουμε μαζὶ μὲ τὸ σύνολο τῶν Πατέρων ὅτι τὰ πρόσωπα, τὰ γεγονότα καὶ οἱ θεσμοὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἶναι προτυπώσεις ἐσχατολογικῶν πραγματικοτήτων ποὺ ἐκπληρώθηκαν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τότε ἡ Χριστολογικὴ ἐρμηνεία τῶν Ψαλμῶν μας φαίνεται νὰ ἰσχύει ἀπόλυτα. Μιὰ τέτοια ἐρμηνεία βρίσκει θεμέλιο καὶ στὴν ἴδια τὴν Παλαιὰ Διαθήκη.

Ψαλμός 23ος

Ψαλμός τῷ Δαυίδ· τῆς μιᾶς Σαββάτων.

Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, ἡ οἰκουμένη καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ. αὐτὸς ἐπὶ θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτήν καὶ ἐπὶ ποταμῶν ἡτοίμασεν αὐτήν. τίς ἀναβήσεται εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου καὶ τίς στήσεται ἐν τόπῳ ἁγίῳ αὐτοῦ; ἄθῳος χερσὶ καὶ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ, ὃς οὐκ ἔλαβεν ἐπὶ ματαίῳ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ καὶ οὐκ ὤμοσεν ἐπὶ δόλῳ τῷ πλησίον αὐτοῦ. οὗτος λήψεται εὐλογίαν παρὰ Κυρίου καὶ ἐλεημοσύνην παρὰ Θεοῦ σωτῆρος αὐτοῦ. αὕτη ἡ γενεὰ ζητούντων τὸν Κύριον, ζητούντων τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ. ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε, πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. τίς ἐστὶν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; Κύριος κραταῖος καὶ δυνατός, Κύριος δυνατὸς ἐν πολέμῳ. ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε, πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. τίς ἐστὶν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; Κύριος τῶν δυνάμεων αὐτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης.

Ὁ ψαλμός 23 μᾶς περιγράφει μιὰ λιτανεία ποὺ εἰσέρχεται στὸ Ναό τῶν Ἱεροσολύμων. Ἐμεῖς ὅμως ξέρομε ὅτι ἤδη γιὰ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη ὁ Ναὸς τῶν Ἱεροσολύμων εἰκονίζει τὸ Ναὸ τῆς μελλοντικῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ ὅτι ἡ λατρεία εἶχε ἐσχατολογικὴ σημασία. Ἡ πρὸς Ἑβραίους ἐφαρμόζοντας τὸν Ψαλμὸ στὴν εἴσοδο τοῦ Χριστοῦ στὸν οὐράνιο Ναὸ κατὰ τὴν Ἀνάληψη δὲν κάνει τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ βεβαιώνει τὴν ἐκπλήρωση ἐν Χριστῷ ἐκείνου ποὺ προανήγγειλε ἤδη ἡ λατρεία τοῦ Ναοῦ.

Ὁ Ψαλμός 23 ἐμφανίζει ἔντονα διαλογικὰ στοιχεῖα μέ συνεχεῖς ἐρωταποκρίσεις, μέσα ἀπὸ τίς ὁποῖες περιγράφονται οἱ ἀρετές πού πρέπει νὰ κοσμοῦν τὸν ἀληθινὸ προσκυνητὴ καὶ πιθανότατα ἀνήκει, ὅπως καὶ ὁ Ψαλμός 14, στὰ ἄσματα πού ἔψελναν οἱ προσκυνητές, προσερχόμενοι κατὰ τίς μεγάλες γιορτές στὸν Ναὸ τῆς Ἱερουσαλήμ. Ὁ ψαλμός ἀποτελεῖται ἀπὸ τρεῖς στροφές. Ἡ πρώτη στροφή περιλαμβάνει ἕναν ὕμνο πού δοξολογεῖ τὸν Θεὸ ὡς δημιουργὸ καὶ κυρίαρχο τοῦ σύμπαντος (στχ 1β-2), ἐνῶ ἡ δευτέρη στροφή ἀρχίζει μέ μιὰ διπλὴ ἐρώτηση σχετικὰ μέ τὰ χαρακτηριστικὰ πού πρέπει νὰ διακρίνουν τὸν ἄξιο προσκυνητὴ τοῦ Ναοῦ τῆς Ἱερουσαλήμ (στχ 3), καὶ συνεχίζεται μέ μιὰ ἐκτεταμένη ἀπάντηση πού καλύπτει τοὺς ὑπολοίπους στίχους (4-6). Στὸ τελευταῖο τμῆμα τοῦ ψαλμοῦ (στχ 7-10) ὁ Θεὸς περιγράφεται ὡς ἕνας ἔνδοξος καὶ γενναῖος βασιλιάς πού ἀπαιτεῖ τὴν παράδοση μιᾶς ὀχυρῆς πόλης.

Ψαλμός 47

Ψαλμός ὡδῆς τοῖς υἱοῖς Κορέ· δευτέρα σαββάτου.

Μέγας Κύριος καὶ αἰνετὸς σφόδρα ἐν πόλει τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ἐν ὄρει ἁγίῳ αὐτοῦ, 3

εὐρίζω ἀγαλλιάματι πάσης τῆς γῆς. ὄρη Σιών, τὰ πλευρὰ τοῦ Βορρᾶ, ἡ πόλις τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου. ὁ Θεὸς ἐν τοῖς βάρεσιν αὐτῆς γινώσκεται, ὅταν ἀντιλαμβάνηται αὐτῆς. ὅτι ἰδοὺ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς συνήχθησαν, ἤλθοσαν ἐπὶ τὸ αὐτό· αὐτοὶ ἰδόντες οὕτως ἐθαύμασαν, ἐταράχθησαν, ἐσαλεύθησαν, τρόμος ἐπελάβετο αὐτῶν, ἐκεῖ ὠδῖνες ὡς τικτούσης. 8 ἐν πνεύματι βιαίῳ συντρίψεις πλοῖα θαρσίς. καθάπερ ἠκούσαμεν, οὕτω καὶ εἶδομεν ἐν πόλει Κυρίου τῶν δυνάμεων, ἐν πόλει τοῦ Θεοῦ ἡμῶν· ὁ Θεὸς ἐθεμελίωσεν αὐτὴν εἰς τὸν αἰῶνα. ὑπελάβομεν, ὁ Θεός, τὸ ἔλεός σου ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ σου. κατὰ τὸ ὄνομά σου, ὁ Θεός, οὕτω καὶ ἡ αἴνεσίς σου ἐπὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς· δικαιοσύνης πλήρης ἡ δεξιὰ σου. εὐφρανθήτω τὸ ὄρος Σιών, ἀγαλλιάσθωσαν αἱ θυγατέρες τῆς Ἰουδαίας ἕνεκεν κριμάτων σου, Κύριε. κυκλώσατε Σιών καὶ περιλάβετε αὐτήν, διηγῆσασθε ἐν τοῖς πύργοις αὐτῆς, θέσθε τὰς καρδίας ὑμῶν εἰς τὴν δύναμιν αὐτῆς καὶ καταδιέλεσθε τὰς βάρεις αὐτῆς, ὅπως ἂν διηγῆσησθε εἰς γενεὰν ἑτέραν. ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Θεὸς ἡμῶν εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· αὐτὸς ποιμανεῖ ἡμᾶς εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ὁ ψαλμὸς 47 χρησιμοποιεῖτο καὶ αὐτός σέ λιτανεία. Οἱ ψάλτες προχωροῦν μπροστά, κατόπιν οἱ ὀργανοπαῖχτες, στό μέσο νέων κοριτσιῶν πού χορεύουν στὸν ἦχο τῶν τυμπάνων. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀποκάλυψη (κεφ. 4,5) μᾶς δείχνει μέσα ἀπὸ τὴ γῆϊνη αὐτὴ λειτουργία τὴν εἰκόνα τῆς οὐράνιας. Ἦδη ὅμως, καὶ πρὶν καθαρὰ ἀκόμη ἀπὸ τὴν προηγούμενη περίπτωση, τὸ ἴδιο τὸ κείμενο μᾶς καλεῖ νὰ δώσομε ἐσχατολογικὴ ἔννοια στὴ λειτουργία. Οἱ Ψαλμοί, ὅπως μιλοῦν γιὰ τὸ παρελθόν ἢ τὸ παρόν τοῦ Γιαχβέ, μιλοῦν ἐπίσης καὶ γιὰ τὸ μέλλον. Ἡ καρδιά τοῦ εὐσεβοῦς σκιρτᾷ, ὅταν σκέπτεται τὸ μέλλον, τότε πού ὁ Κύριος θὰ ἀναδειχθεῖ στὴν πραγματικὴ του δόξα καὶ θὰ καθήσει στὸ θρόνο τοῦ κόσμου. Μιὰ τέτοια χαρμόσυνη δοξολογία τοῦ μέλλοντος περιγράφεται σὰν ὁρατὴ στὸν ψαλμὸ 67. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος στὴν Πρὸς Ἐφεσίους 4, 8 δέν ἔδωσε καμία ἐντελῶς νέα ἐρμηνεία στὸν ψαλμὸ 67. Περιγράφει τὴν ἐσχατολογικὴ εἴσοδο στὸν οὐράνιο Ναό. Ἐκεῖνο ὅμως πού δηλώνει ὁ Παῦλος εἶναι ὅτι αὐτό πού περιγράφεται πῶς κάνει ὁ Γιαχβέ συντελεῖται ἐδῶ ἀπὸ τὸν Χριστό. Καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ μία ἀπὸ τίς μορφές ἐκπλήρωσης τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μέσα στὴν Καινὴ.

Ὁ Ψαλμὸς 47 ἐξυμνεῖ, ὅπως καὶ οἱ ὑπόλοιποι «Ὑμνοὶ στὴ Σιών» (45· 75· 86), στὴν κατηγορία τῶν ὁποίων ἀνήκει, τὴν ὁμορφιά καὶ τὴ δύναμη τῆς Ἱερουσαλήμ, τοῦ τόπου ὅπου ὁ Κύριος κατοικεῖ ὡς βασιλιάς τοῦ Ἰσραήλ. Ἡ λειτουργικὴ χρῆση τοῦ ψαλμοῦ θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ σέ κάποια ἀπὸ τίς μεγάλες γιορτές τοῦ Ἰσραήλ, πιθανότατα στὴ Γιορτὴ τῆς Σκηνοπηγίας. Ὁ ψαλμὸς ἀρχίζει μέ ἕναν ὕμνο στὸν Θεό ὁ ὁποῖος κατοικεῖ στὴν Ἱερουσαλήμ (στχ 2-4), μέ ἀποτέλεσμα αὐτὴ νὰ καθίσταται ἀπόρθητη ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς πού ἐπιτίθενται ἐναντίον της (στχ 5-8). Ἐπειδὴ, λοιπόν, ἡ δύναμη τῆς Ἱερουσαλήμ εἶναι ἐμφανὴς σέ ὅλους (στχ 9), ὁ λαὸς καλεῖται νὰ ὑμνήσει τὸν Θεό γιὰ τὴ δίκαιη διακυβέρνησή του (στχ 10-12), ἀλλὰ καὶ νὰ

διαπιστώσει μέ τά ἴδια του τά μάτια τή δύναμη τῆς πόλης καί τοῦ Θεοῦ πού κατοικεῖ σ' αὐτήν (στχ 13-15).

Ψαλμός 109

Ψαλμός τῷ Δαυίδ.

Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἄν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. ράβδον δυνάμεως ἐξαποστελεῖ σοι Κύριος ἐκ Σιών, καὶ κατακυριεύει ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου. μετὰ σοῦ ἡ ἀρχὴ ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἀγίων σου· ἐκ γαστροῦ πρὸ ἐωσφόρου ἐγέννησά σε. ὤμοσε Κύριος καὶ οὐ μεταμεληθήσεται· σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Κύριος ἐκ δεξιῶν σου συνέθλασεν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς αὐτοῦ βασιλεῖς· κρινεῖ ἐν τοῖς ἔθνεσι, πληρώσει πτώματα, συνθλάσει κεφαλὰς ἐπὶ γῆς πολλῶν. ἐκ χειμάρρου ἐν ὁδῷ πίεται· διὰ τοῦτο ὑψώσει κεφαλὴν.

Ὁ ψαλμός 109 μᾶς παρουσιάζει μιάν ἄλλη ὄψη τῆς ἐσχατολογικῆς τυπολογίας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἐδῶ δὲν εἶναι ἡ λειτουργία τοῦ ναοῦ αὐτὴ πού εἰκονίζεται, ἀλλὰ ὁ δαβιδίδης βασιλιάς. Ἀνάγεται ὅμως στὴν ἴδια εἰκόνα, ἀφοῦ οἱ δεσμοὶ τῆς βασιλείας καὶ τοῦ Ναοῦ εἶναι στενοί, καὶ ὁ Ψαλμός τὸ δείχνει αὐτὸ συνδέοντας ἱερωσύνη καὶ βασιλεία. Εἶναι ἀκόμη πιθανὸ νὰ ἀναφέρεται καὶ σὲ τελετὴ χρήσης τοῦ βασιλιᾶ, πράγμα πού ἀποτελοῦσε μέρος τῆς λειτουργίας τοῦ Ναοῦ. Ἀκριβῶς αὐτὸς ὁ δεσμός τοῦ Ναοῦ καὶ τῆς βασιλείας εἶναι ὅτι συνδέει τοὺς Ψαλμοὺς μὲ τὸν Δαβίδ. Ἀλλὰ καὶ ὁ δαβιδίδης βασιλιάς εἶναι τύπος τοῦ Μεσσία. Κάτι περισσότερο, ὁ βασιλιάς ἐδῶ εἶναι ἐσχατολογικὴ προσωπικότητα. Πρόκειται γιὰ προφητεία μέ τὴν αὐστηρὴ ἔννοια τοῦ ὅρου (Ματθαίου 22, 44).

Ὁ Ψαλμός 109 ἀνήκει στὴν κατηγορίᾳ τῶν ψαλμῶν πού ἀναφέρονται στὸν βασιλιά τῆς Ἱερουσαλήμ ὡς ἐκλεκτό του Κυρίου. Ἄν καὶ τὸ πρωτότυπο κείμενο τοῦ ψαλμοῦ δέν σώζεται σὲ καλὴ κατάστασι, μέ ἀποτέλεσμα τὸ νόημα σὲ κάποια σημεῖα του νὰ εἶναι ἀσαφές, στίχοι τοῦ ψαλμοῦ παρατίθενται πολὺ συχνά στὴν ΚΔ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς ἐπισημαίνει τὸν μεσσιανικὸ του χαρακτήρα (Ματ 22:41-46· Μάρ 12:35-37· Λουκ. 20:41-44).

Εἶναι σίγουρο, ὕστερα ἀπὸ ὅλα αὐτά, ὅτι οἱ λεπτομέρειες τῆς ἐρμηνείας πού μᾶς παρέχει ἡ ἀρχαία παράδοσι εἶναι καμιά φορὰ συζητήσιμες. Οἱ Πατέρες χρησιμοποιοῦσαν τὸ κείμενο τὸ Ο΄. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος πού ἔβλεπαν «ἄρχοντες» (23, 7) ἐκεῖ πού ὑπῆρχαν μόνο «σύρτες» γιὰ τὶς πόρτες, Δὲν ὑπάρχει θέμα «δυσμῶν» στὸν ψαλμὸ 67, 5, ἀλλὰ ἀπλῶς «κοιλάδες». Οὔτε γιὰ ἀνατολὴ γίνεται λόγος στὸ 67, 34, ἀλλὰ μόνο γιὰ οὐρανοὺς «ἀρχαίους». Ἐπίσης χρησιμοποιοῦσαν ἐλεύθερα τὸ κείμενο καὶ εἶδαμε τὸν Παῦλο νὰ ἀντικαθιστᾷ τὸ

«λαμβάνω» μὲ τὸ «δίνω» (67, 19). Ὅλα αὐτὰ θέτουν ὑπὸ συζήτηση τὶς λεπτομέρειες ἐρμηνειῶν, ποὺ κρατοῦμε, βέβαια, γιατί ἀποτελοῦν μέρος τῆς Καινῆς Διαθήκης ἢ τῆς Παράδοσης, δὲν μποροῦν ὅμως νὰ βροῦν καὶ θεμελίωση στὴν Παλαιὰ Διαθήκη.

Φυσικὰ δὲν εἶναι οἱ λεπτομέρειες αὐτὸ ποὺ μετράει. Παρουσιάζουν βέβαια μεταφραστικὲς ἀνεπάρκειες οἱ ραββινικὲς μέθοδοι ἐρμηνείας ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι πιὰ καὶ δικές μας. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ μᾶς σταθεῖ ἐμπόδιο, γιατί ἡ οὐσία βρίσκεται ἄλλοῦ. Βρίσκεται, ὅπως εἶδαμε, στὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἐσχατολογικὴ ἐρμηνεία ποὺ δίνουν οἱ Πατέρες στοὺς Ψαλμοὺς ἀντιστοιχεῖ ἀκριθῶς στὴ σημασία τους, καὶ στὸ ὅτι ἡ σημασία αὐτὴ βγαίνει ἀπὸ τὴ γενικὴ τυπολογία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἢ πάλι στὸ ὅτι εἶναι κυριολεκτικότερα προφητικὴ. Ἔτσι ἡ καινοδιαθηκικὴ ἀποδεικτικὴ παραμένει νόμιμη γιὰ μᾶς. Οἱ Πατέρες, μετὰ τὴν Καινὴ Διαθήκη, εἶχαν δίκιο νὰ λένε πῶς οἱ Ψαλμοὶ εἶχαν προφητικὴ ἔννοια, γιατί αὐτὴ εἶναι ἡ ἔννοιά τους, καὶ εἶχαν δίκιο ἐπίσης νὰ βεβαιώνουν ὅτι ἔβρισκαν τὴν ἐκπλήρωσή τους στὸν Ἰησοῦ Χριστό, ἀφοῦ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ἀσφαλῶς ὁ ἔσχατος ἄνθρωπος.